

כתרי תורה

כתר מלכות - מאן מלכי רבנן
רבי נסים (נחום) ב"ר נסים רצאבי זלה"ה
ראב"ד רצאבה - ו' אב תשנ"ב
רבי זכריה ב"ר יחיא חייט זלה"ה
רב מושב זבדיאל - ט' אב תשל"ה
רבי שלום ב"ר יחיא כהן זלה"ה
מח"ס שיר ומוסר - י"א אב תשנ"ג
רבי שלמה ב"ר דוד גובני זלה"ה
רב מושב כפר זיתים - י"א אב תשנ"ב

לק"י • פרשת אלה הדברים ה'תש"פ ב'של"א • גליון י"ד
• הגות והלכה בפרשת השבוע במשנת רבותינו גאוני תימן זיע"א

לרפואת הגאון הרב חיים מימון ב"ר שלמה נהרי שליט"א והרב חזקיהו אליהו אליעזר בן תורת שליט"א בתוך שאר חולי ישראל אין לקרוא בשעת התפילות וקריאת התורה

כתר של"א"ש

אלה הדברים אשר דיבר משה אל כל ישראל בעבר הירדן במדבר בערבה מול סוף בין פארן ובין תפל ולבן וחצרות ודי זהב (א, א) פרשת דברים לעולם נקראת בימי בין המצרים, וכבר מצא רמז לזה מוה"ר יעיש קורני זלה"ה בספרו מחמדי שמים כי בפסוק זה יש כ"ב תיבות כנגד כ"א יום שבין המצרים וא' היתר כנגד תשעה באב.

אכן עומק נוסף יש בקריאת התוכחה דווקא בזמן הזה, כפי שכתב שם עוד כי 'אלה' גימטריא 'איכה' 'הדברים' גימטריא 'ירמיה', וביאר 'אפשר לומר ע"פ מה שאמרו המקובלים כי ירמיה ניצוץ משה, ולפיכך הוא המוכיח הראשון הוא המוכיח האחרון. כי הא' יתברך יודע מה לבסוף שעתידין ישראל לחטוא ולגלות, לפיכך נתן בלב משה רבינו להוכיחן ועשתה התוכחה רושם וסיוע לירמיה שהוא ניצוץ משה'. ותוכחת ירמיה הועילה שלא כלה השי"ת חמתו אלא בעצים ואבנים וזה הוא בזכות משה בתוכחותיו שהתחיל הוא להוכיחן ועשה מחיצה היינו לרכך הקליפה ולרכך לבם של דור ירמיה' וכן נרמז ענין זה 'כי ס"ת אלה הדברים אשר דבר, בגימטריא מקד"ש (עם הכולל, אבש"ר), ומשה בגימטריא שמ"ד (עם הכולל, אבש"ר). כי ע"י תפילת משה ותוכחותיו נחרב המקדש ולא נשתמדו ישראל, וזכות משה כיפרה על השמד'. וע"ש עוד.

ונראה כי מעוד טעם הועילה תוכחת משה על דורו של ירמיה, שהרי הוכיחן עתה על דורו של ירמיה, כמ"ש במדרש הגדול 'ד"א אלה, מפני מה הוכיחן בלשון אלה, אמר להם אם עוברים אתם על שלשים ושש כריתות שבתורה מנין אלה, עתיד נביא לעמוד ולקונן עליכם במנין אלה. ואיזה זה ירמיה שקונן על ישראל איכה ישבה בדר, שכן את מוצא מניו אלה ומנין איכה שוויין. ע"כ. נמצא שכבר עתה התעוררו בתשובה שלא יקונן עליהם ירמיה, וזכות אבות עמדה לבנים להתעורר אף הם לתשובה על חטאיהם, וכן תעמוד לנו לשוב בתשובה שלימה לפניו ואז יתיב קודשא בריך הוא תקוף רוגזיה מכל אפיא דבית ישראל, ויאמר לעם דל השואל ובא לציון גואל, ויפדה ברחמיו עמו ישראל. שבת שלום

כתר ההלכה

הגאון הרב נתנאל עומיסי שליט"א - מרבני בית ההוראה 'פעולת צדיק' איזה בגד לא חשיב מכובס

א [ב] בשבוע שחל בו תשעה באב אסור ללבוש בגד מכובס (תענית כט. ש"ע סימן תקנ"א סעיף ג') ולכן יש ללבוש את הבגדים המכובסים לפני כן (כן כתבו התוס' מו"ק כד: בדין האבל, ובבבן איש חי דברים ה"ו לעניין שבוע שחל בו ת"ב). וכמה הוא שיעור הליבישה, בתוס' (שם) כתבו יום או חצי יום ובבא"ח (שם) כתב שעה אחת (אמנם בשו"ת רב פעלים ח"ד סו"ס כ"ט כתב ב' או ג' שעות וצ"ע) ובש"ך (יו"ד סימן שפ"ט) כתב זמן מה ולא דוקא שעה. ויש שחילקו (שערי נחמה להגרי"י טשזנר עמוד קס"ג) בין בגד הסמוך לגוף שדי בליבישה חצי שעה או מעט פחות, לבין בגד שאינו סמוך שצריך שעתיים ויותר כדי שלא ירגיש את הכיבוס ופעמים תלוי באדם כמה הוא נוטה להזיע. ובשע"ה (ח"ג סימן ק"ג סעיף ט') כתב שבכל הבגדים (כולל הבגדים הסמוכים לגוף) שיעור הליבישה הוא שעה אחת. ולמעשה מורה מרן שליט"א שהשיעור הוא 'שעה או חצי שעה', כי כך מסתברא לפי תנאי החיים ורוב בני האדם בזמננו.

ונחלקו האחרונים האם מועיל ללכלך את הבגד בקרקע או בתריסי החלונות להסיר כיבוסו, יש אומרים שלא מועיל (אור לציון ח"ג, הליכות שלמה מועדי השנה עמוד תכ"א הערה 45 ושם כתוב עוד דלא הוי ניחא ליה להגרש"ז מה שמכניס בגדים קודם, שבוה מתחכמים נגד תקנת חכמים) דאינו דומה לבגד שהתלכלך בזיעה. ויש שהתירו בקרקע עולם (לחם הפנים סימן שע"ו) ולמעשה דעת מרן שליט"א (שע"ה שם) שבשפשוף הבגד על הרצפה או על תריסי החלונות כשהם עם אבק, כבר אינו ניכר כיבוסו ומותר ללבוש כן בשבוע שחל בו ת"ב.

אכילת בשר בשבוע שחל בו, בזמננו

ב [ג] נשאלתי, בזמננו שרבים אוכלים בכל ימות השנה תחליפי בשר, אולי יש עניין להחמיר כשאר קהילות ולהימנע מבשר בימים אלו. הנה מדין הגמרא אסור אכילת בשר הוא בסעודה המפסקת בלבד (תענית כו:). והרמב"ם (פ"ח ה"ו מתעניות) הביא את המנהג להימנע מאכילת בשר בשבוע שחל בו ומרן הש"ע (סימן תקנ"א סעיף ט') הביא ג"כ מה שיש נמנעים מר"ח ויש שמוסיפין מ"ז בתמוז. ולמעשה המנהג כשאר קהילות להימנע מאכילת בשר מר"ח. והפוסקים כתבו (מגיד משנה פ"ה מהלכות תעניות ה"ו ועוד, עיין שע"ה שם הערה כ"ב) שיש מקומות שלא נמנעו מאכילת בשר.

גם אצלנו ק"ק תימן לא נתקבל מנהג זה כלל (סערת תימן דף ק' אות ז') ולא משום שזה היה עיקר מאכלם, דא"כ מדוע לכה"פ לא נמנעו משתיית יין (שע"ה שם), אלא ודאי שהטעם שלא נמנעו מאכילת בשר ושתיית יין כי לא ראו בזה עניין להחמיר בריבוי אבלות על החורבן (ומאידך החמירו בקניית כלים חדשים מ"ז בתמוז ובנישואין ויש שהחמירו בתספורת). וע"כ יש להחזיק במנהגינו שלא להימנע מכך, ובפרט שיש המבקשים לבטל מאיתנו מנהגי אבות ואם נימנע ונעשה כמנהגם הרי יש בזה בבחינת פריצת גדר לביטול מנהגותינו, כך אמר לי מרן הגרי"י רצאבי שליט"א.

רחיצת הבית בת"ב שחל ביום חמישי

ג [ג] כאשר תשעה באב יחול ביום חמישי כשנה זו, הנה יש צורך להתכונן לכבוד שבת הן בהכנת המאכלים והן בנקיון הבית. והכיבוס שנאסר בשבוע שחל בו כדי למעט שמחה והרבות באבילות (משנ"ב סימן תקנ"א ס"ק מ"ב), פשיטא שאסור בת"ב. ואף שהוא לצורך שבת (ב"י סימן תקנ"א). אך הכנת המאכלים ונקיון הבית שנאסרו משום היסח הדעת מן האבילות, יש לדון האם מותרים הם אחר חצות היום. וכתבו הפוסקים (מג"א סימן תקנ"א ס"ק כ"ח, משנ"ב שם ס"ק ס') שאם חל תשעה באב ביום חמישי מותר לשחוט אחר חצות לכבוד השבת. אלא שבוה י"ל דכיון שיש שם טירחא גדולה, לא יספיק להתעסק בזה לאחר התענית, משא"כ ברחיצת הבית. ולמעשה הוראת מרן הגרי"י רצאבי שליט"א לאסור, וכן דעת הגרי"ש ואזנר זצ"ל (קובץ מבית לוי על ענייני בין המצרים עמוד ל"ט).

שמע בין אחיכם במשנת רבותינו

ואצוה את לפטיכם בעת ההיא לאמר, שמע בין אחיכם

ולפנתם צדק, בין איש ובין אחיו ובין גרו (א, ט"ז)

מקורות הדין שלא ישמע בע"ד אחד ללא חבירו

א] ממקרא זה דרש רבי חנינא בסנהדרין (ז, ב) אזהרה לבית דין שלא ישמע דברי בעל דין קודם שיבוא בעל דין חבירו. ופירש"י, שבשאינן מי שמכחישו מסדר דברי שקר כדברי אמת ומכיון שלב הדיין נוטה לזכותו, שוב אין ליבו מהפך בזכות השני כ"כ. ואזהרה לבעל דין שלא יטעים דבריו לדיין קודם שיבוא בעל דין חבירו, קרי ביה נמי שמע בין אחיכם ופירש"י, שמע דבריך בין אחיכם, כשתהיו שניכם יחד. מפירש"י נראה שהדרשה היא ממשמעות המקרא שמע דווקא בין אחיכם, אכן במדרש חסירות ויתירות וכן במנחת שי על אתר, דרשי ליה מדכתיב שמע חסר וא"ו (וזה אחד מג' מקראות חסרים, שמע אשמע צעקתו, והיה אם שמע דק"ש. ע"י מנחת שי שמות י"ט, ה), שלא ישמע לאחד ללא חבירו. ובמדרש הגדול הגירסא אזהרה לדיין, ואף כי מסתברא מילתא דאין חילוק בגירסאות אלו, נראה לדקדק דאין איסור זה רק לבי"ד הקבוע, אלא אפילו בזבל"א אסור לו לדיין שברר ראובן לשמוע את טענות שמעון. וכ"כ מהרנ"א (ח"א ס"ד) דלא נימא שזה שברר לעצמו יהפך תמיד בטובתו ולא חיישינן במה שישמע תחילה דבריו של בע"ד.

ב] עוד מייתי שם בגמרא דרב כהנא דריש לה מלא תשא שמע שוא (שמות כ"ג, א) ופירש"י, דהכי דריש לא תקבל שמע שוא. ובשבעות (לא, א) הוסיף רש"י, שהמטעים דבריו שלא בפני בעל דינו אינו בוש מדברי שקר. ואזהרה לבע"ד נמי מהכא, דקרי ביה לא תשיא שמע שוא. ובשבעות (לא, א) יליף ליה לדיין ולבע"ד מקרא דמדבר שקר תרחק (שמות כג, ז) שגורם לקבל את דברי השקר של בע"ד הראשון.

ודין זה העלה הרמב"ם (פכ"א מסנהדרין ה"ז) משלשה מקראות הללו. ויל"ע דבספר המצוות לא נזכר דין זה בעשין אלא בלאוין (ל"ת רפ"א) דלא תשא שמע שוא. ומצאתי למהר"ם שיק (מצוה ע"ד) שביאר דאין כאן עשה חדש, דטעם הציווי שמע בין אחיכם הוא שלא יטו המשפט, (וכלשון הרמב"ם בסה"מ שם כדי שלא תכנס לנפשו צורת הדברים, אין יושר להם ולא אמיתות. אבש"ר), וזה נלמד כבר מעשה דבצדק תשפוט עמיתך (עשין קע"ז) אבל לאו לא שמענו אלא בל"ת שמע שוא.

כשלא נתכוון לדון מותר לשמוע

ג] ודין זה העלוהו ג"כ הטור והשו"ע (חור"מ סי' י"ז סעיף ה'), והרמ"א שם הוסיף ידוקא שיודע שיהיה דיין בדבר, אבל אם שמע טענת האחד ואח"כ נתרצה השני לדון לפניו, מותר להיות דיין בדבר. ומקור דין הביאו בדרכי משה אות ו' מתשובת מהרי"ל (סי' קצ"ה). וע"ש בסמ"ע ובט"ז דה"ק כיון שבשעת שמיעה לא עבר, שהרי לא היה בדעתו לדון, אף כשנתרצו לדון לפניו אינו עובר, שהרי שמע בהיתר. ולא רק שלא עבר אלא אף מותר לו לכתחילה לדון בדבר אם נתרצה השני.

להציע הדברים בדרך משא ומתן

ד] הרמ"א בתשובה (סי' קי"ב) התנצל על שהשיב לתלמידו בדבר ירושת אשתו אף כי נאמר שמע בין אחיכם ואסור לדיין לשמוע טענת אחד קודם שישמע טענת חבירו והרי הוא בכלל לא תשא מ"מ במקרה דידן אין זה תלוי בטענה שבין איש לחבירו רק בדיני נחלות אשר ממשמשים ובאים. ועוד טעם כתב שלא הכריע מה ההלכה אלא הציע הסוגיא, וכדי לזכות יצטרך עדיין לטענות נוספות. ע"ש. ויש לתמוה דהרי הרמ"א לא היה דיין בנדון זה, כפי שסיים שם ז"ב היות כי איני דיין בדבר זה רק באתי להראות כי הדין עם ר"מ הנ"ל וכו' ושלוש על דיני ישראל אשר אלהים עמהם בדבר המשפט, ואעפ"כ לולא ההיתרים שהזכיר בתחילה היה נמנע מלהזקק לזה, משום שמע בין אחיכם. וצ"ל

כי אחר ששמע רק צד אחד והכריע ההלכה ישפיע הדבר על הבי"ד שיבואו לדון, הן מצד שידעו שכבר הכריע בזה. והן מצד שע"י הטענות שגילה לו החכם, יציג הבע"ד טענות מסוימות אף שבאמת אינם נכונות, מחמת ששמע החכם רק צד אחד. ומדברי מהר"ם פאדוה (סי' מ') יש ללמוד עוד טעם שהיו הבע"ד תולים עצמם ברב ואילן גדול לפי דעתם ואומרים קים לי כרב פלוני, ורבו המחלוקות בישראל וולכן כשהשיב שם לא גילה הכרעתו אלא השיב דרך משא ומתן.

ה] וכן העלה הרמ"א בשו"ע שם, ולא יכתוב שום חכם, שום פסק לאחד מבעלי הדינים בדרך אם כן (פי, א) אם כן הוא מה ששמעתי מפלוני הדין כך. (אבש"ר), או שיכתוב לו דעתו בלא פסק, כל זמן שלא שמע דברי שניהם, שמא מתוך דבריו ילמדו לשקר. גם משום שאח"כ יטעון השני בדרך אחר ויצטרך לכתוב להיפך, ואיכא זילותא לחכם. ומקור דין הביאו בדרכי משה אות ו' מתשובת הר"ר דוד כהן (בית כ"ה חדר ד).

וכ"ה בתרומת הדשן (ח"ב סי' ס"ב). וטעמו מקודם בריב"ש (סי' קע"ט) שכתב בריב זה כבר שאלני ר' מכלוף בן חנין ולו ידעתי שהוא בעל דבר, לא הייתי משיב לו, כי העונה על ריב ומשיב על דבר בטרם ישמע כל טענות שתי הכתות יחד, אולת היא לו וכלימה, יען צדיק הראשון בריבו ובא רעהו וחקרו ויהיה המשיב צריך לסתור תשובתו הראשונה ולעזוב עליו מדינה. ועוד כי מתוך תשובת המשיב ילמוד הבע"ד לטעון טענות שיהיו בעזרו ונמצא המשיב נעשה כעורכי הדיינים. ע"כ. ומדבריו מתבאר דא"י ממש מדינא דשמע בין אחיכם. וכ"כ בכנסת הגדולה (הגה"ט אות ט"ז) דהוא ממידת חסידות.

מתי מותר לחכם להכריע הדין

ו] כתב המבי"ט (ח"ג סימן ע"ז) דהאידינא אף על דיני ממונות משיבין, לפי שאין יודע מי הוא השואל אלא בסתם ראובן ושמעון ע"ש והנה טענה זו לכאורה אינה מועילה אלא דלא תהיה זילותא דבי דינא כיון שלא השיב אלא בסתם ואם יבוא אח"כ בטענות נוספות הרי הוא כריב אחר, אבל לכאורה עדיין יש את החשש שיוכל בע"ד ללמוד מזה לטעון כטענות שקר. וצ"ע. אכן מדבריו בח"ב (סי' כ"א) מתבארים הדברים יותר שכתב 'נהגו המורים כשהמקום רחוק להשיב, ואינם חוששים לכבודם אם תסתור התשובה מפני חילוף המענות, וגם נזהרים בדבריהם שלא ילמדו לשקר מתוכם ולא יהיו כעורכי הדיינים. נמצא כי אם לא ישיבו אלא בדוגמא בעלמא ראובן ושמעון, אין חשש זילותא וגם ידקדקו ויזהרו בדבריהם שלא ילמדו הבע"ד לשקר.

ז] עוד כתב המבי"ט שם 'וכ"ש שעיקר רוב הטענות מיוסדות על טופסי שטרות וכתובת יד שביניהם שאין חשש שיחליפו נוסחתם כמו שהוא בב"ד ע"כ. ודבר זה מפורש ג"כ בתשובת כמזה"ר יחיא בן שלום הכהן בעל שו"ת חיי שלום (בתשובתו שנדפסה במסמ"ת דף ח"פ) אחר שכתב דכבר מצינו להפוסקים לאלפים ולרבבות שמישיבין גם בלא שני בעלי הדין, הוסיף אף אנו לא דננו אלא על אותן הטענות שסידרו הב"ד עדן, נמצא כי כשהטענות באות לפני הדיין בכתב, אין חשש כלל.

שיטת מהרי"ן

ח] בפעולת צדיק (ח"א סי' קי"א) העלה מהרי"ן בשם הרב באר עשק (סי' ד') דהלכה רווחת כסברת מהר"ם פאדובה שלא לכתוב הדיין שום פסק על דברי ריבות בדיני ממונות אם אין שני החלקים מציעים השאלה כאחד. וכן העלו בשמו בתורת חכם (אות תרמ"ב) ובשושנת המלך (דיינים א') וכמהרא"ח נאדף בזכרוננו אי"ש (סי' ס"ד).

אך נראה שחזר בו כי בכת"ק שסידר להדפסת ספרו הוסיף את דברי המבי"ט הנזכרים וסיים זע"ל זה סמכו בזמן הזה. (והעלהו הגר"מ רצאבי שליט"א במהדורתו שם. וע"ע בשע"ה חור"מ סי' רי"א בע"י אות ע"א).

כתר שם טוב - מדרכי רבותינו - כמוה"ר זכריה ב"ר יחיא חייט זלה"ה

רבינו נולד לאביו רבי יחיא זלה"ה, שהיה מחשובי ת"ח בכפר עראם שבמחוז דמאר, למד ושימש לפני רבו כמוה"ר שלום עוואד אחרק זלה"ה שהיה אב"ד עראם, משהגדיל מינהו רבו לאחד מדייני מתא וישב עמו בדין. כשהיה בן י"ח הוצרך לילך לעדן לצרכי מסחר ששלחו אביו, משסיים עניניו סר לבית המדרש לעסוק בתורה, באותה עת ישבו שם כמה ת"ח ובראשם ראב"ד עדן ונחלקו בסוגיא אחת, התקרב רבינו והשמיע לפניהם הצעתו בסוגיא ומיד אורו עיניהם, משראה זאת הרב ביקש ממנו לישיב עמהם וללמד התלמידים וכל שכרו על הגביר מנחם בנין, וכך עשה שנתיים ימים עד שחזר לעירו ונשא אשה. ביתו היה פתוח לרווחה, יהודי עני וסומא שנקלע לכפר היה סמוך על שלחנו תשע שנים! עד שנפטר ורבינו טיפל בכל עניני קבורתו. פעם אחת אף נתן את בגדיו לעני לבוש קרעים והוא הלך ונתעטף בבגדי השבת שלו. עלה לארה"ק עם בני קהילתו והתיישבו בזבדיאל שם שמש כרב המושב. זתע"א.